Драматычны лёс Аляксандра Чарвякова

У адзін з дзён 2004 г. на пасяджэнні навуковага савета Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь абмяркоўваўся рукапіс дакументальнага зборніка аб урадзе Беларусі, утвораным 1 студзеня 1919 г. Аўтар гэтых радкоў быў супраць уключэння ў доўгачаканую і вельмі карысную кнігу калькавых, стылістычна не апрацаваных запісаў супрацоўнікамі НКУС допытаў Д.Ф. Жылуновіча і А.Р. Чарвякова ў 30-я гады: нічога новага яны не давалі, а толькі скажалі вобразы людзей. Але матэрыялы ўнеслі, што, на наш погляд, было памылковым.

У гэтыя дні аднаму з першых творцаў беларускай савецкай дзяржаўнасці, старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларускай ССР з 1920 па 1937 гг., намесніку старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Саюза ССР з 1922 па 1937 гг. Аляксандру Рыгоравічу Чарвякову споўнілася б 120 гадоў.

А.Р. Чарвякоў нарадзіўся 8 сакавіка 1892 года ў вёсцы Дукора на Міншчыне ў сялянскай сям'і. У Беларусі ў той час праходзіў шэраг зямельных, гарадскіх, фінансавых рэформаў. Але бацькі Аляксандра ў пошуках лепшай долі вырашылі адправіцца на новае месца жыхарства — у суседні Віленскі край. Тут будучы беларускі дзеяч скончыў гарадское вучылішча, Віленскі настаўніцкі інстытут.

Дні заробку першага працоўнага хлеба на пасадзе вясковага настаўніка былі цікавымі і павучальнымі. Але не ведаў і не здагадваўся Аляксандр Чарвякоў, што амаль у тыя гады ў розных кутках Беларусі таксама распачалі асветніцкую дзейнасць грамадскія і культурныя дзеячы Дзмітрый Жылуновіч, браты Іван і Антон Луцкевічы, паэты Янка Купала і Якуб Колас, гісторыкі Мітрафан Доўнар-Запольскі, Вацлаў Ластоўскі, Усевалад Ігнатоўскі. Гэта былі людзі, з якімі ён потым часта сустракаўся напярэдадні і ў час лёсавызначальных перамен.

Чарвякову належыць вялікая роля ў пераўтварэнні Беларусі як «заходняга буферу» ў раўнапраўную саюзную савецкую рэспубліку. На жаль, гэты працэс яшчэ мала даследаваны беларускімі вучонымі. Але ў архівах захаваліся лісты А.Р. Чарвякова да старшыні Савета Народных Камісараў РСФСР У.І. Леніна, у якіх ён падвяргае крытыцы расійскія і мясцовыя ваенныя і партыйныя органы ўлады за перашкоды на шляху другога абвяшчэння дзяржаўнай незалежнасці Беларусі (31.07.1920 г.), ігнараванне інтарэсаў беларускага этнасу ў эканамічнай і культурнай палітыцы ў час пераходу Беларусі ад вайны да міру.

Аляксандр Чарвякоў — чалавек нумар адзін у прыняцці Канстытуцыі БССР у 1927 г., першага поўнага зводу заканадаўчых актаў Беларускай ССР, у вяртанні БССР усходніх беларускіх тэрыторый, трапіўшых падчас замежнай ваеннай інтэрвенцыі ў склад РСФСР і УССР. Ён адзіны, каму давяралася прадстаўляць нацыянальныя і знешнепалітычныя інтарэсы Беларусі на пасяджэннях палітбюро ЦК РКП(б) з 1920-х па пачатак 1930-х гг. Аб росце яго аўтарытэту сведчыць, у прыватнасці, узначальванне ім у 1923 -1925 гг. Камісіі ЦВК СССР па ўрэгуляванні межаў паміж РСФСР і УССР, уключэнне ў склад Камісіі па падрыхтоўцы першай Канстытуцыі СССР (1924 г.).

Нельга не адзначыць і такое пытанне, як сувязь А.Р. Чарвякова з прыняццем першай у Беларусі савецкай дзяржаўнай сімволікі. Ён шчыра цікавіўся ўсім, што было звязана з гэтай сферай, і пастаянна дапамагаў спецыялістам. Некаторыя з іх з'яўляліся супрацоўнікамі Інстытута беларускай культуры, Мінскага дзяржаўнага музея, Белдзяржуніверсітэта. 10 снежня 1924 г. адбылося зацвярджэнне праекта эмблемы дзяржаўнага флага БССР з прыняццем яго наступнага апісання: «Флаг чырвоны /або пунсовы/, прамавугольны з адносінамі даўжыні да шырыні, як 2:1. У левым верхнім куце флага, у вянку з жытніх каласоў (левы бок вянка) і дубовай галіны (правы бок вянка) — серп і молат. Праз вянок злева направа наўскасяк з адхіленнем уверх надпіс: Б.С.С.Р на беларускім арнаменце. Наверсе там, дзе сыходзяцца абедзве палавіны вянка, чырвоная пяціканцовая зорка, аблямаваная золатам. Уся эмблема залатая».

Уявдзенне новай дзяржаўнай сімволікі Беларусі — флага і герба — была вынікам утварэння ў снежні 1922 г. Саюза ССР, дагавор аб чым ад імя БССР падпісаў А.Р. Чарвякоў. Ён у той час узначальваў ЦВК і СНК Беларускай ССР.

З 1918 і па 1934 гг. у Беларусі дзейнічалі так званыя партыйныя фракцыі. Яны дапамагалі праводзіць ідэі там, дзе, акрамя камуністаў, існавалі беспартыйныя.

Чарвякоў выкарыстоўваў гэтыя асаблівасці для ўмацавання сувязі з простымі людзьмі. Па яго прапанове мясцовыя органы ўлады атрымалі права выдзяляць былым чырвонаармейцам, удзельнікам партызанскага і падпольнага руху ў час нямецкай і польскай інтэрвенцыі дадатковы лесаматэрыял на вырашэнне жыллёвых праблем. Наркамат фінансаў БССР у 1928/1929 навучальным годзе амаль на 50% забяспечыў стыпендыямі студэнтаў БДУ, Віцебскага ветэрынарнага інстытута, Горы-Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі, тэхнікумаў, на 61% — прафшколы, на 100% — рабфакі, камуністычны ўніверсітэт, саўпартшколы, яўрэйскую сельскагаспадарчую школу ў Курасоўшчыне, мінскія курсы грамадазнаўства.

Разам з Чарвяковым у склад фракцый уваходзілі М.М. Галадзед, І.А. Адамовіч, У.М. Ігнатоўскі, З.В. Прышчэпаў, А.В. Баліцкі, З.С. Чарнушэвіч, А.І. Хацкевіч, В.К. Шчарбакоў. На іх пасяджэнні запрашаліся: ад «Звязды» — Нодэль, «Савецкай Беларусі» — Кудзелька, «Рабочего» — Шэпіла, «Беларускай вёскі» — Шукевіч-Траццякоў, Гістпарта — Агурскі, Цэнтраархіва — Жылуновіч.

Імя Чарвякова засталося на старонках дзясяткаў дакументаў аб вылучэнні прадстаўнікоў рабочых і сялянскіх мас Беларусі на працу ў розныя органы партыі. З. Вылучыць у Цэнтраархіве асобна па-

1933 г. На сесіі ЦВК СССР.
Злева направа: Казановіч, Сталін, Молатаў, Мусабкоў, Чарвякоў.

Яўген БАРАНОЎСКІ,
кандыдат гістарычных навук.

Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы